

Rév István

Jobb, mint az eredeti II.

A királyi palota Varsóban, Berlinben és Budán

■ Aki nem tudja, hogy sírjon vagy nevesse a budai palota és a vár újjáépítésének tervein, azzal vigasztalhatná magát, hogy máshol is történt már ehhez fogható.

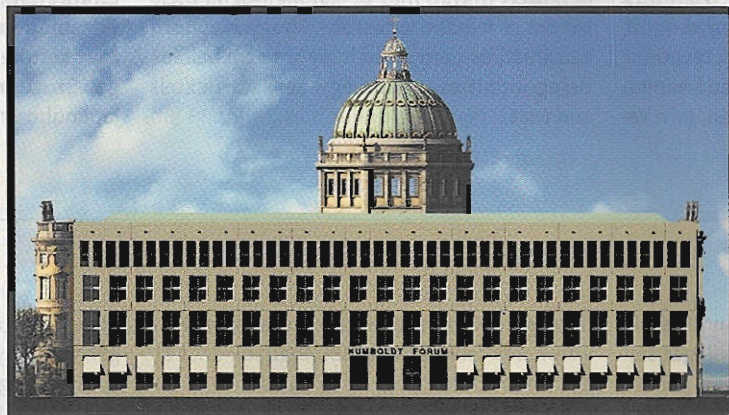
A varsói királyi palota újjáépítése azonban nem analogonja a mai magyar terveknek. Amikor a németek a Molotov–Ribbentrop-paktum alapján megszállták Lengyelország nyugati felét és elfoglalták Varsót, céljuk az volt, hogy Lengyelországot és a lengyeleket eltüntessék a föld színéről. „Varsó azt kapja, amit megérdemel: a teljes megsemmisülést” – jelentette ki Himmler. A világháború kitörése előtt, 1939. június 20-án egy wüzburgi építészeti irodában tett látogatása során Hitler felfigyelt Friedrich Pabst építész *Die neue deutsche Stadt Warschau* (Varsó, az új német város), címet viselő tervére, amely a „Lengyel város lerombolása, a német város felépítése” alcímet viselte. A (dez)urbanista Pabst az 1,3 millió lakosú lengyel fővárost 130 ezer ember számára otthont adó, *gemütlich* német kisvárossá akarta alakítani, a Visztula jobb partjára tervezett, 80 ezer lengyel kényszermunkás befogadására alkalmas koncentrációs táborral. 1939. október 1-jén Pabstot Varsó főépítészévé nevezték ki, hogy megvalósíthassa a város szisztematikus, tervszerű elpusztítását.

Varsó

A királyi palota már 1939 szeptemberében komoly, tudatosan okozott károkat szenvedett: a németek októberben fel akarták robbantani, és csak azért álltak el a tervtől, mert attól tartottak, a detonáció megsemmisíti a közelben lévő, hadászatiilag fontos hidakat is. A palota helyére Pabst egy üvegdommal fedett pártkongresszusi palotát (*Parteiolkshalle*) tervezett. A várost és a palotát a gettófelkelés után tovább rombolták, a varsói felkelés leverése után, 1944 szeptemberében pedig felrobbantották és a földdel tették egyenlővé. A város több mint 85 százaléka, a 957 műemlék 94 százaléka elpusztult; a harcok befejeződése

után az sem volt nyilvánvaló, hogy Varsó maradjon-e Lengyelország fővárosa.

A palotát csak az 1956-ban hatalomra jutott pártfőtitkár, Władysław Gomułka bukása után, 1971-ben kezdték helyreállítani, hogy a szimbolikusan is nyilvánvaló nemzeti cél segítségével legitimálják a válságba került rendszert. A palotában berendezett múzeumot 1984-ben nyitották meg, az egyik utolsó palotarész 2011-ben készült el, a kertek rekonstrukcióján még ma is dolgoznak.

BERLIN, HUMBOLDT FORUM

Az újjáépült varsói palota természetesen ma nem úgy néz ki, ahogyan 1939 szeptemberében előttről vagy bármikor a története során. Előkerültek új elemek, átépítettek másokat, saroktoronyokat tettek oda, ahol azelőtt nem voltak, téglamellékkel betont is használtak, a rekonstruált drapérián kicserélték a bécsi kongresszus után odakerült orosz cári koronát az utolsó lengyel király heraldikailag autentikusnak ítélt koronájára és a többi. A lengyelek többsége ma az egykori királyi palotát igazának tekinti, még ha nem is valódi. A lengyelek élni akarását, a tudatos megsemmisítő politika feletti győzelmüket jelképezi a németek által Varsóban bevetett *Vernichtungsbrigaden* – megsemmisítő egységek – és a varsói felkelés leverését sötét politikai számításból a Visztula túlsópartjáról tétlenül szemlélő szovjet csapatok felett.

Lengyelország nem volt a németek szövetségese. Varsó pusztulása nem a kollaboráció, hanem a nációkkal szembeni ellenállás szörnyű következménye volt. Lengyel keresztények és zsidók, jobb- és baloldaliak együtt harcoltak a

varsói felkelésekben. A varsói királyi palotát és az azt övező, újjáépített Óvárost az UNESCO – feladva az 1931-es *Athéni charta* és az 1964-es *Velencei charta* elveit, amelyek elutasították a műemlékek teljes újjáépítését – 1980-ban a Világörökség részének nyilvánította. (Részben a varsói példa nyomán határozta el 1982-ben, drezdai deklarációjában az ICOMOS, a Műemlékek Nemzetközi Tanácsa, hogy egyes esetekben méltánylandó a II. világháború pusztításaitól sújtott épített környezet teljes körű helyreállítása.)

Budapest súlyos károkat szenvedett a háború és az osztróm során. Hitler nem bánta a város pusztulását, de a német megszállók nem azzal a céllal érkeztek 1944-ben, hogy a földdel tegyék egyenlővé. A Duna hidjait felrobbantották, de nem büntetésként, hanem hadászati megfontolásból. Budapest utolsó védelmi pontja a királyi palota volt, ahol német katonák, SS-egységek magyar nyilasokkal, reguláris katonákkal és csendőrökkel együtt vettek részt a nyilvánvalóan értelmetlen ellenállásban, aminek a palota – melynek első és utolsó lakója az országot a háborúba vivő Horthy Miklós volt – végül áldozatául esett.

Berlin

Királyi palota épül újra Berlinben is: a porosz királyok, a német császár egykori városi palotája, a barokk *Stadtschloss*, amit Andreas Schlüter tervezett a XVIII. század legelején, és amire mint a „porosz stílus” modelljére tekintettek. A palota megsérült az 1918-as forradalomban, súlyos károkat szenvedett a II. világháborús bombázások és harcok során, az NDK pártvezetése pedig 1950-ben leromboltatta a porosz militarizmus szimbólumának tekintett épületet. Az eredetiből csak azt az erkélyt őrizték meg és építették be az egykori palota közelében emelt Államtanács épületébe, amelyről Karl Liebknecht 1918. november 9-én délután fél négykor kikiáltotta a szocialista köztársaságot. Az időközben Marx–Engels térre keresztelt palotaterén 1973 és 1976

között felépült a Köztársaság Palotája, amely az NDK parlamentjén kívül – a keletnémetek öröme – egy bowlingpályát és egy tejbárt is falai közé fogadott.

A város újraegyesülése után kiderült: az épület falai azbeszttel fertőztek. Így hosszas viták után a lebontása mellett lehetett dönteni, annak ellenére, hogy Kelet-Berlin lakosságának jó része a sárga, fényvisszaverő üveggel borított épület fennmaradását szeretete volna. (A bontáshoz csak 2006-ban, a Bundestag újabb döntése után fogtak hozzá.) Egy civil szerveződés 1993-ban molinóval borította be az akkor már egyre romosabb parlamentet, amelyre a felrobbantott palota képét festették, elindítva ezzel a kampányt az újraépítéséért.

A kormány és Berlin önkormányzata által felkért nemzetközi tanácsadó testület 2002-ben azt javasolta, hogy az újraegyesített város közepén – később eldöntendő formában – épüljön újjá a palota, és az úgynevezett Humboldt Forumnak biztosítson teret, amelyben az Európán kívüli kultúrák múzeuma, Berlin és Brandenburg központi könyvtára és a Humboldt Egyetem tudományos gyűjteménye kapna helyet. Az év júliusában a Bundestag hosszabb vita után elfogadta a javaslatot, és úgy döntött, hogy a rekonstruált palota három barokk homlokzatát az eredeti formában állítják helyre. A folyó felőli oldalra a későbbi tervpályázat győztese, a 2008-ban kiválasztott Franco Stella milánói építész tehetett javaslatot. Az építkezés a továbbra is zajló viták és az időközben beütött gazdasági válság miatt csak 2013 júniusában kezdődött. A mű az évtized végére készülhet el, költsége 500 millió euró körül lesz, ez nagyságrendileg azonos a budai Vár újraépítésének becsült költségeivel. (A német építésügyi és közlekedési miniszter a közelmúltban felvetette: érdemes lenne elgondolkozni azon, hogy a porosz királyi palota építési költségeiből hány kilométer autót lehetne építeni. Németországban nem él a lakosság egyharmada a szegénységi küszöb alatt. L. Simon László azonban kertelés nélkül fogalmazott: „Tudom, nehéz kimondani, hogy a palotára elköltünk 100 milliárd forintot, mert számolnunk kell az éhező gyerekekkel példálózó baloldali politikai demagógiával.”)

Berlinben tehát nem a könyvtárat és a múzeumot készülnek kirakni a palotából, hogy hatalmasságokat költöztessenek az újrakárpítozott trónterembe, Buffet Csarnokba és Closette-helyiségbe. Ellenkezőleg: könyvtárnak és múzeumoknak teremtenek helyet. A szakértői munka és a társadalmi vita elsősorban a palota jövőbeni funkciójával foglalkozott. Nem úgy, mint Magyarországon, ahol úgy építették újjá a Várbazárt, hogy senkinek sem volt fogalma arról: végül a fogathajtó Lázár testvérek vasárnap is nyitva tartó fűszerüzlete, Schmidt Mária és az auschwitzi kiállítás koncepciójá-

nak botrányáról elhíresült Ihász István (akinek már az auschwitzi dolgozatában sikerült összekevernie az 1918-as és 1919-es forradalmat) *Új világ születik* c. I. világháborús kiállítását és az Andrassy úton csödbe ment Kogart galéria költözik a hatalmas összegekért helyreállított csarnokokba.

Berlinben az elmúlt években próbakiállításokat rendeztek, hogy a szakemberek és a nagyközönség véleményt alkothasson a tervezett közgyűjteményekről és bemutatásukról. Magyarországon a miniszterelnök személyesen dönti el, hogy melyik várbeli ablakból kíván tekinteni az alattvalókra, s utána az épületből kiebrudalják a nemzeti kulturális intézményeket. Németországban a nemzetközi szakértői jelentést társadalmi és parlamenti vita, majd szavazás követte, ami után nemzetközi tervpályázaton választották ki a legnagyobb támogatottságot elnyerő megoldást – így teremtettek helyet új kulturális intézmények számára. A magyar miniszterelnök a hírek szerint annak idején maga jelölte ki a megfelelő selyemtapétát a Sándor-palota termeire. Ő, aki a portája sarkába organikus futballstadiont épített, s a Kempelen Farkas tervezte Várszínházat – ahol az első magyar színtársulat működött, s ahol Beethoven adott koncertet – kisajátítja a maga számára, most a királyi palotát tervezeti át olyanná, amilyennek meglátása szerint hitelesen lennie kellene. A vadonatúj palota hasonlítani fog Hauszmann épületére; nem úgy, mint fiú az apjára, hanem mint egy imposztor, aki a vonások hasonlóságát kihasználva akar csalárd módon beülni az örökségbe.

Így lesz Horthy Miklós álbarokk palotájának a Hauszmann-bizottság által hitelesített másolata a liberális demokráciát megdöntő ellenforradalmi rendszer önreprezentációja.

Szégelyellhetjük magunkat, ha hagyjuk, hogy ez megtörténjen velünk.

Budapest

Több tiszteletet követel a miniszterelnök a magyaroknak – pedig amikor azt feltételezi róluk, hogy a lerongyolódott ország pénzét tróntermekre akarnak költeni, ő nézi őket bárgyú idiotának.

Megveszik majd a közmunkában foglalkoztatott nagycsaládok kedvezményes, ám így is méregdrága belépőjegyét. Aztán nejlonpapucsot húznak, hogy ne mocskolják be a feltételezett eredeti kiköpött mására Azerbajdzsánban szőtt, vadonatúj perzsaszőnyeget, s betekintenek a vörös bársonykordonnal elzárt – s ahogyan Mórnicka elképzeli, oly módon újraépített – trónterembe és Closette-helyiségbe, ahol király sosem végezte a dolgát.

Az egyszer már átépített eredeti másolat replikáját tervezik itt megépíteni – a köz pénzén. Pedig lenne mit csinálni a palota a 60-as

években kancsalul helyreállított, azóta lerongyolódott épületével, ha már ilyen palota adott nekünk. A hozzáértők bizonyára elgondolkoznak a bántóan oda nem illő és rosszul szigetelt ablakok kicserélésén, és mérlegelnék az elrontott arányú kupola meghagyásának vagy átépítésének lehetőségeit. Eltöprengenek azon, mit lehet kezdeni a Szent György tér krisztinavárosi oldalán tátongó hiánnyal (épeszű építész semmiképpen nem akarná kétmilliárdért visszaépíteni oda a lovardát). Megoldási javaslatot dolgoznának ki az egykori Munkásmozgalmi, a későbbi Ludwig Múzeum elképesztő – talán a moszkvai Kreml kongresszusi palotájának hatását is tükröző – neobizánci előterének és lépcsőjének hasznosításáról, amely ma úgy néz ki, mintha az 1966-ban készült *Brancaleone armádiaja* című tébolyult film bizánci színének díszlete lenne. Területet és tájat rendeznének, igazi várkertet építenének. Mindenekelőtt bizonyára a palota elavult infrastruktúrájának, fűtés- és elektromos rendszerének felújításáról döntenének; a Nemzeti Galéria számára korszerű kiállítási tereket hoznának létre, és ahelyett, hogy az Országos Széchényi Könyvtár raktárgondjaira hivatkozva akarnák kirakni a nemzeti könyvtárat a Várból, a palotára szánt pénz egy részéből felgyorsítanák a könyvek digitalizálását.

Egyesek szerint a Széchényi Könyvtár szomorúan alacsony látogatottsága közeli metróállomás hiányának következménye; a nemzet könyvtára rosszul megközelíthető helyen, a város szívtől távol esik. Ezért javasolta L. Simon László, az egykori alanyi költő, a szavak embere, hogy a könyvtárat – nomen est omen – a XIX. kerületi Vak Bottyán utcába, a Ferihegyi gyorsforgalmi út mellett, a Kőbánya-Kispest metróállomásnál lévő, nemrég megnyitott, de már pusztulni és kihasználatlan KÖKI Terminál nevű bevásárlóközpont helyére kelle- ne költöztetni.

Az állítólagos közlekedési nehézségek helyett a könyvtár azonban elgondolkodhatna az olvasói, a kulturális fogyasztási szokások megváltozásán, hogy miképpen kellene ma működnie egy fontos közkönyvtárnak ahhoz, hogy érdemes legyen elmenni oda. Nem minden könyvtárat ért el ugyanis a Széchényi sorsa: érdemes lenne megnézni, hogyan működik a Rem Koolhaas által tervezett seattle-i közkönyvtár, mivel kísérletezett Robert Darnton a harvardi könyvtár laboratóriumában, hogyan alakították át a Chicagói Városi Könyvtárat, mit tesz a New York Public Library az olvasók megtartása érdekében. Ha pedig valóban csupán a metró hiányán múlik minden, azon is lehet segíteni. Zoboki Gábor építésznek terve van arról, miképpen lehetne az autóforgalom elől elzárt Lánchídon átvezetni a milleniumi földalatti, hogy az Alagútban épített megálló-ból liften lehessen feljutni a várba.